

Srečo Dragoš

POMANJKANJE NAPAČNI ODGOVORI NA PRAVA VPRAŠANJA

UVOD

Z začetki modernizacije slovenske družbe so se tudi pri nas začela problematizirati ključna družbena vprašanja, ki so vse do danes ostala aktualna v intelektualnem, ekonomskem in političnem smislu.⁸⁰⁴ Do intelektualnega premika (produkcije idej) je prišlo, ko družbena vprašanja in problemi naenkrat niso več veljali za monopol peščice izobražencev, temveč se je zanje začela zanimati – in se o njih tudi izrekati – širša javnost, čeprav nekvalificirana in polpismena.⁸⁰⁵ Pred skoraj dvesto leti je ta pojav odigral podobno vlogo, kot sta jo pred tremi desetletji iznajdba svetovnega medmrežja in danes razvoj elektronskih medijev: revolucioniral je dostop do informacij.

Naslednji pomemben premik na Slovenskem je v istem času, torej v sredini 19. stoletja, povzročila ekonomska doktrina, saj je prišlo do revizije razumevanja narodnega bogastva. Klasično fiziokratsko prepričanje - za katerega je značilno,

---

⁸⁰⁴ Raziskava je nastala v okviru raziskovalnega programa P5-0058 Socialno delo kot nosilec procesov družbenega vključevanja in socialne pravičnosti v Sloveniji - teoretske podlage, metodološke in metodične usmeritve in zgodovinski razvoj, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

⁸⁰⁵ Slovenci smo bili še v 18. stoletju skorajda v celoti nepismen narod; po zaslugi obveznega osnovnega šolstva smo sredi 19. stoletja nepismenost prepolovili ter jo proti koncu istega stoletja zmanjšali na četrtno (Gabrič, *Sledi šolskega razvoja na Slovenskem*, str. 21).

da namesto trgovskega izvora dobička glavni vir nove vrednosti predstavljata zemlja oziroma kmetijstvo (kar je posledica zanikanja merkantilizma) - ni več zadostovalo. Nenadoma tudi zemlja in nove tehnike ravnanja z njo niso bile več dovolj. Celo pri nas na periferiji je postalo pomembno še nekaj drugega: regulacija družbe. Veščina, kako iz narave pridobiti več, kot si vanjo vložil, ni bila več ključna. Pomembnejša so postala razmerja med tistimi, ki so to počeli (da bi izboljšali učinkovitost v odnosu do narave), s čimer se je razširil pojem znanja. Ni šlo zgolj za nove informacije, orodja in gibe, s katerimi je producentom uspelo v stiku z domačimi živalmi in zemljo izvleči večji presežek, temveč so se odslej v korpus znanja dodatno kooptirale še ideje o družbi. Poplava raznih priročnikov o kmetijski pridelavi, živinoreji, sadjarstvu, vinogradništvu, kletarstvu⁸⁰⁶ teh idej ni zajemala in zaradi pomanjkljivosti ti priročniki niso več zadoščali. Krepilo se je zavedanje, ki je bilo že takrat novo v istem smislu, kot je novo danes v 21. stoletju, ko (spet) odkrivamo, da za preseganje krize ekonomskih in političnih sistemov niso bistveni večji trud, produktivnost ali višja rast bruto domačega proizvoda, temveč so rešitve v spremembi relacij med vpletenimi akterji in njihovimi interesi (zlasti med delom in kapitalom).⁸⁰⁷ Skratka, drugačen odnos do stvari ni možen brez drugačnega odnosa med ljudmi, o čemer se je pri nas polemiziralo že v sredini 19. stoletja.

Zavedanje pomembnosti regulacije ljudi pri produkciji stvari je pripeljalo do tretjega odkritja na Slovenskem – rodila se je politika. Čeprav je ta šele ob koncu 19. stoletja sprožila formiranje sodobnih političnih strank in kmalu za tem sindikatov, ne gre pozabiti, da so organizacijske oblike posledica in ne vzrok. Politika je bila spočeta že prej. Vzniknila je iz povezave med ekonomsko doktrino in družbeno regulacijo, od takrat pa se ni mogoče izogniti liberalizmu, kar še danes velja v enaki meri in na enak način kot pred stoletjem in pol. Liberalizem je postal nujen in trajen izziv tako v dobrem kot v slabem smislu in to na vseh področjih družbene delitve dela, ne le na gospodarskem in kulturno-verskem, temveč tudi v odnosu do oblasti.

Eno od ključnih vprašanj, ki se je pojavilo v opisanem kontekstu, je bilo pomanjkanje in največje tveganje, povezano z njim – lakota. Ta se je že v sredini 19. stoletja kvalificirala kot družbeno vprašanje. V nadaljevanju članka si bomo ogledali tri primere pomanjkanja. Prvi javni spor na to temo se je začel v *Zgodnji Danici* leta 1852, drugi največji spor na enako temo je iz tridesetih let 20. stoletja, tretji pa nosi letnico 2018. Čeprav prvi deluje smešno, drugi katastrofalno in tretji neumno, je kljub različnim povodom, drugačnim akterjem in močno spremenjenemu zgodovinskemu času vsem primerom skupno, da gre za napačne odgovore na prava vprašanja. Obojih še danes nismo rešili.

806 Več o tem Vodopivec, *Slovenski duhovniki*.

807 To velja tako na globalni kot na nacionalni ravni; več o tem Oxfam, *Gospodarstvo za 1 %*.

GNITJE, ČRVI IN MOLJI

Ko se je slovenski prostor zahvaljujoč železnici med Dunajem, Ljubljano in Trstom začel odpirati v Evropo, se je v osrednjem cerkvenem časopisu, *Zgodnji Danici*, razvnela polemika o gnitju krompirja, ki se je začela s trditvijo, da človek nima samo duševnih, ampak tudi telesne potrebe. Med slednjimi je najhujša ta, da se je zaradi bojzani pred lakoto preveč navezal na krompir. Deviacija, ki je izhajala iz te zasvojenosti, je bila po mnenju člankarja Peršeta trojna: rutinska, vedenjska in potrošniška. Pri prvi je šlo za rigidno navado, da so nekateri, zlasti »posli«⁸⁰⁸, jedli krompir celo večkrat na dan. Čeprav jim je ta rutina že presedala, se krompirju nikakor niso mogli odreči, zaradi česar je ta kulinarčni obrazec sprožil drugo deviantnost, vedenjsko: nekateri so začeli krompir »neusmiljeno preklinjati« ali pa se »iz krompirja celo norca delati«. Iz pohlepa po krompirju se je razvila celo potrošniška odvisnost (kot bi jo imenovali danes), saj so tisti bolj podjetni »iz njega žganje in druge take reči narejali«. A to še ni bil zadnji krog pekla. Najhujšim učinkom krompirjevskega potrošništva so podlegla slovenska dekleta, ki so, kot zapiše avtor, »krompir vedno v Terst nosile ali vozile in ga v ta namen prodajale, de so si dražih oblačil nakupile, ter se potem nečimerno in ošabno nosile in skazovale. Koliko greha in hudobij je iz tega izviralo, Bog ve!«

Temu je sledila avtorjeva diagnoza: nevarnost lakote. Kajti zaradi posledic krompirjeve odvisnosti, kot so preklinjanje, norčevanje, žganjekuha, lišpanje in modno oblačenje deklet, je Bog »tako rekoč persiljen bil, nam svoje neprecenljive dobrote odvzeti in kaznovati.« Povzročil je krompirjevo gnilobo in lakoto, saj je nalašč uničil letino, »ko se že skorej nič ne pridelja, in še to, kar ljudje pridelajo, prodajo, de davke odrajtajo.«⁸⁰⁹ Čeprav avtor svari, da je gnitje krompirja posledica maščevanja Boga, vidi vzrok božjega srda v tostranstvu: moralni pokvarjenosti ljudi in hkrati pasivnosti oblasti, ker so bile brezbrizne do tega ljudskega greha.⁸¹⁰ Zato avtor apelira na duhovščino, naj vendar že nekaj stori glede discipliniranja ljudi, da se izognemo lakoti.

Takšni razlagi se je seveda uprl Bleiweis. Ob zavračanju praznoverja o krompirjevi gnilobi je hudomušno pripomnil, da kje so pa potem vzroki, denimo, za gnitje grozdja, saj ljudje vina niso nikoli preklinjali, ampak mu, nasprotno, celo »preveliko čast z besedo in v djanji skazovali?« Na ta izziv je Bleiweisu takoj odgovoril sam urednik *Danice*, Luka Jeran, ki je branil avtorja članka o gnitju

808 »Posli« so delavci najnižjega ranga (hlapci in dekle), ki se po zaposlitvenih panogah delijo na poljske, vinogradniške, gozdne delavce, pastirje itd. Več o tem Vilfan, Delavci v agrarnem gospodarstvu, str. 356, 357.

809 Perše, Kaj nam je o tem prijetnim času, str. 89.

810 »In res je to, častivi bravci! Ne zrak, ne preterda ali premeška, pečena, ilovnata ali mokrotna zemlja, ne preveč ali premalo gnojna njiva so vzrok, de krompir gnije, ampak le naš greh je pred božjo pravico tako zadolžil, de je v maščevanje klical /.../ to je božja kazen.« – Prav tam, str. 89.

krompirja. Jeranov intelektualni donesek k tej diskusiji je bil v tem, da je domet teze o krompirjevi gnilobi razširil tudi na grozdje. Prav dejstvo, da se vino preveč časti – sklepa Jeran – je razlog, »de grozdje bi utegnilo ravno zato gnjiti«, saj ima njegovo čaščenje kvarne posledice, kar se vidi »po svetu in tudi po kerčmah.«⁸¹¹

S tem je bila polemika končana. Če za hip odmislimo takratni družbeni kontekst – kjer gre za zmes nevednosti, ogroženosti,⁸¹² pomanjkanja in nikoli pozblijenega strahu pred lakoto –, postane njen a(nti)fiziokratski značaj še bolj viden. Pomembnost polemike ni v tem, da je z današnjega vidika smešna, pač pa zaradi posebnega tipa mišljenja, ki ga Max Weber označuje kot vrednotno-racionalnega.⁸¹³ Vraževerje in sklicevanje na Boga, ki se oblikujeta zaradi odsotnosti racionalne razlage o naravnem pojavu gnitja nista zgolj ilustracija nevednosti. To tudi ni odmik od fiziokratizma takratne dobe, saj tudi Blaiweis in drugi »racionalisti« v tistem času še niso imeli vseh dokončnih odgovorov o boljšem kmetovanju, prav vsi pa so hkrati bili tudi tradicionalni verniki. Posebnost argumentov okrog krompirjeve gnilobe je, da se ne ustavijo pri naravi, pač pa opozarjajo – in to nalašč provokativno – na nujnost *družbene* razlage za ta pojav. Pomanjkanje in nevarnost lakote se v tej polemiki namreč diagnosticirata kot problem družbenih razmerij in ne zgolj kot vprašanje tehničnega odnosa do obdelave zemlje. Hkrati se avtor izogne tudi nasprotnemu ekstremu, da bi problem zreduciral le na nadnaravni poseg iz onostranstva. Pri Peršetu je sicer res Bog tisti, ki kaznuje, a to ni nič drugega kot zgolj reakcija oblastnika, ki gasi požar, namesto da bi ga prej preprečil. Izvor problema je v tem, da so ga zakrivili ljudje in da je postal tako velik in nevaren, da ni več rešljiv od spodaj (liberalizem), pač pa načrtno od zgoraj. Krivi so odnosi med ljudmi, regulacije s strani oblasti pa ni. Fiziokrati niso nikoli prišli tako daleč. Za njih je garancija napredka le v novih informacijah in boljši manipulaciji z naravo. Danes vemo, da je to fantazma, s katero smo se prisiljeni ukvarjati samo zato, ker ji naseda večina političnih elit. Razcep med delom in kapitalom namreč ni nič novega in je na Slovenskem tematiziran že iz časov *Zgodnje danice*.⁸¹⁴ Polemika

811 Danica (*alias* L. Jeran). V zagovor g. Peršeta.

812 Ogroženost je posledica krize smisla, ki jo sproža modernizacija. Intenziviranje trgovskih tokov, hitrejše povezave z Dunajem in Trstom (zaradi železnice), soočanje z razvitejšimi kulturnimi vzorci (»lišpanje« deklet), hkrati pa bolj racionalen odnos do zemlje, kmetijstva in sveta ruši samoumevnost kleriških avtoritet z rahljanjem njihovega monopola nad vednostjo in izobraževanjem, kar je znak erozije tradicionalnih oblik legitimnosti (tradicionalnost je instrumentalizacija preteklosti, ki se jo uporabi kot nevrprašljivo podlago za obstoječe kulturne norme in simbole, s katerimi se vzdržuje družbena integracija).

813 Weber razlikuje štiri tipe (osmislitve) socialnega delovanja: vrednotno-racionalno, instrumentalno-racionalno, afektivno in racionalno. Več o tem Ritzer, *Sociological Theory*, str. 126, 127.

V zvezi z vrednotno-racionalnostjo je prav v istem času, torej od sredine 19. stoletja dalje in še pred nastopom škofa Antona Mahničja, prišlo tudi do prve spremembe strategije v katoliški cerkvi na Slovenskem; več o tem Dragoš, *Strategije*.

814 Najnovejše (letošnje) poročilo mednarodne organizacije Oxfam dokazuje, da si najbogatejši odstotek svetovnega prebivalstva prisvoji kar 82 odstotkov vsega premoženja, ki je bilo ustvarjeno v lanskem

okrog krompirja je zgodba o pomanjkanju, ki zastavlja pravo vprašanje, sugerira pa napačne odgovore.

Isti časopis je istega leta poročal tudi o pogovoru dveh kmetov, ki hvalita bogato žitno letino.⁸¹⁵ Dialog gre takole: prvi sogovornik se veseli, ker bodo »bogati žitarji noreli, noreli, če cena nizko pade«, a hkrati resignirano doda, da pa od tega navaden kmet ne bo imel koristi, saj trgovec z žitom lahko »magacin zapre, pa čaka, de je v drugo dragina.« A ga sogovornik tolažilno popravi, češ, saj ravno za take primere je Bog »dal« molje, da skvarijo žitne zaloge – »pač Bog, ta je moder!« Nakar podkrepi svojo prepričljivost s tem primerom:

»Ali se veš se spomniti, ko je neki prekupec uno leto od sile špeha nakupil, in čakal ž njim, de bi ga bil revežem prav debelo zasolil – pa mu je červ prepovedal; – sprideniga je v zgubo mogel dati« (podč. v originalu).⁸¹⁶

PROTOFAŠIZEM

Osem desetletij po objavi prej povzetih zapisov iz *Zgodnje Danice* se je spet ponovila dilema o gnitju, v kateri so se avtorji zopet spraševali, kje je problem in kako ga odpraviti. Glavni problem je bil isti, a tokrat so rešitev iskali globalno, izid pa je bil hujši. V času med obema svetovnima vojnama se je problem pomanjkanja in z njim strah pred lakoto zaostрил. Tudi tedaj se je – podobno kot pri prejšnji zgodbi – pravočasno, nazorno in ostro zastavilo pravo vprašanje, a podali so se napačni odgovori.

Gre za posledice velike gospodarske depresije v tridesetih letih na Slovenskem, in sicer v najboljčutljivejšem segmentu za družbeno kohezivnost, na trgu delovne sile. Na podlagi podatkov v tabeli 16 si pogledjmo, kaj so bili glavni problemi, kakšna je ponujena rešitev in pa dejanski izid zapleta s pomanjkanjem.

---

letu, medtem ko je premoženje najrevnejše polovice prebivalcev planeta ostalo nespremenjeno. Z zneskom, ki so si ga milijarderji povečali v enem letu (762 milijard dolarjev), bi lahko kar sedemkrat zapored odpravili ekstremno revščino na celotnem planetu Zemlja. – Kosec, Vzdrževanje razlik.

Že v prejšnjem, lanskoletnem poročilu omenjene organizacije - ki je bilo hitro revidirano, ker je svetovno neenakost malenkost podcenilo -, je poudarjeno, da ima zgolj osem najpremožnejših posameznikov na planetu toliko premoženja kot 50 odstotkov oz. 3,6 milijarde najrevnejših (pred revizijo poročila se je namesto teh osmih posameznikov omenjala številka 62). Skratka, največji izziv svetovne ekonomije ni v tem, kako ustvariti več, nasprotno, gre za to, kako zmanjšati nepravilnost razdelitve tega, kar že imamo. – Več o tem Oxfam, *Gospodarstvo za 1 %*; Kosec, Vzdrževanje razlik.

815 Čeprav pri tem besedilu (drugače kot v prejšnjem o krompirju) ni povsem jasno, ali gre za resničen ali izmišljen dogodek (takemu bi danes rekli *fake news*), je njegov namen enak kot v prejšnji polemiki o gnitju krompirja. Zapis spada v isto kategorijo poučevanja bralcev, saj ima tri funkcije: opozarja na nevarnost pomanjkanja, na odločilnost družbenih odnosov, ki so bolj pomembni od tehničnih veččin (povečevanja hektarskega donosa) in na zgrešenost nereguliranega trgovskega liberalizma.

816 Danica, Čimu je molj?

Tabela 16: Položaj delavstva na trgu delovne sile⁸¹⁷

Leto 19...	Mezda (din)	Minimum (din)	Primanjkljaj (din)	Odpuščeni + brezposelni (v: 000)	Uspešnost borze, Ju (%)	Stavkajoči Ju (000) (SLO, št.)	Revščina (količnik)
19	–	–	–	–	17	–	–
20	–	–	–	–	–	–	–
21	409	715	- 306	–	–	17,9 (21)	2,00
22	825	1260	- 435	–	–	40,5 (22)	2,29
23	1023	1337	- 314	–	–	18,2 (17)	2,68
24	1032	1298	- 266	–	34,0	7,4 (1)	2,78
25	980	1137	- 157	–	27,3	10,2 (3)	3,02
26	925	1099	- 174	–	12,6	15,7	2,95
27	–	–	–	–	11,8	8,5	–
28	868	984	- 116	–	18,4	5,6	2,74
29	847	1010	- 163	–	22,1	2,4	2,83
30	871	950	- 79	–	28,4	4,9	2,90
31	856	891	- 35	8,9 + 14 = 22,9	26,0	0,3	3,14
32	704	783	- 79	25,0 + 36 = 61	14,3	1,4	2,95
33	520	670	- 150	28,0 + 45 = 73	11,4	2,5	1,99
34	510	620	- 110	25,3 + 48 = 73,3	8,5	6,8 (10)	2,20
35	556	619	- 63	24,4 + 52 = 76,4	–	25 (16)	2,6
36	586	622	- 36	17,8 + 51 = 68,8	–	(28)	2,70
37	611	665	- 54	9,0 + 48 = 57	–	(8)	2,63
38	644	703	- 59	–	–	(6)	2,62
39	654	719	- 65	–	–	(2)	2,61
40	806	799	+ 7	–	–	(9)	2,89

Legenda:

Stolpec *Mezda* prikazuje povprečno nominalno mesečno mezdo v Sloveniji za posamezna leta (v takratnih dinarjih).

Stolpec *Minimum* prikazuje eksistenčni minimum (v dinarjih) za eno osebo v Sloveniji, ki je pomenil sredstva, potrebna za mesečno pokritje izdatkov za osnovno prehrano, obleko, stanovanje (s kurjavo in razsvetljavo) in druge najnujnejše izdatke.

Stolpec *Primanjkljaj* navaja povprečen mesečni primanjkljaj (v dinarjih), ki ga mora prejemnik povprečne mezde pokriti iz dodatnih virov za svoje preživetje v Sloveniji.

Stolpec *Odpuščeni + brezposelni* navaja v prvi številki absolutno število delavcev (v tisočih), ki so v tistem letu izgubili zaposlitev in niso našli nove, druga številka pa pomeni število (v tisočih) dodatnih brezposelnih, nastalo zaradi naravnega prirasta prebivalstva in vključitve na trg dela zaradi pavperizacije kmetijstva (gre za oceno). Obe vrsti podatkov se nanašata na Slovenijo.

⁸¹⁷ Podatki v tabeli so povzeti po: Kresal, Pregled razvoja delavsko zaščitne zakonodaje, str. 129, 132, 145; Kresal, Delavstvo med gospodarsko krizo, str. 92; Kresal, Začetki in razvoj, str. 226; Kresal, Delavstvo in njegov ekonomski položaj, str. 48. Za razumevanje širše slike o tu obravnavanem družbenem kontekstu gl. Kresal, Socialna politika; Dragoš, Politična zgodovina, I. in II.

Stolpec *Uspešnost borze*, *Ju* označuje odstotek delavcev, prijavljenih na vseh jugoslovanskih borzah dela, ki so jim javne borze uspešno posredovale zaposlitev.

Stolpec *Stavkajoči* navaja število (v tisočih) vseh stavkajočih delavcev v Jugoslaviji po različnih podjetjih. V oklepaju pa je (za leta 1921–1925 in 1934–1940) navedeno absolutno število stavk v Sloveniji.

Stolpec *Revščina* navaja vsakoletne količnike med povprečno nominalno mezdo (prikazano v prvem stolpcu *Mezda*) in povprečnim mesečnim stroškom, potrebnim samo (!) za hrano ene osebe v Sloveniji.

V drugem stolpcu tabele vidimo, kako so povprečne mezde nominalno rasle do leta 1924, potem pa se je začelo zniževanje, ki je trajalo vse do konca svetovne gospodarske krize sredi tridesetih let, nakar so od leta 1935 spet počasi rasle. To pa realno – glede na minimalne življenjske stroške – pomeni, da je bil v celotnem času med obema vojnoma povprečno plačani delavec vseskozi v minusu pri preživljanju samega sebe, in to celo ob statistični predpostavki, da mu z mezdo ni bilo treba vzdrževati še družinskih članov. Šele leta 1940 se mu je prvič zgodilo, da je s povprečno mezdo lahko preživel samega sebe in mu je pri tem ostalo pičlih sedem dinarjev prihranka. Pa tudi ta srečna okoliščina je zgolj navidezna, saj se je takrat že začela vojna.

Delavstvo je torej v celotnem času med prvo in drugo svetovno vojno živelo v hudi revščini, definirani v absolutnem smislu in z rigoroznim kriterijem: kajti rečeno velja celo, če prag revščine opredelimo zelo nizko, tj. kot tretjino povprečne mezde, potrebne zgolj za pokrivanje mesečnih stroškov samo za prehrano ene osebe.⁸¹⁸ Če torej za reveže označimo samo tiste, ki so prisiljeni za hrano porabiti več kot tretjino svojega zaslužka, se je povprečni delavec z dna revščine povzpел na njen prag samo leta 1925 in 1931 (ko mu je šlo »najbolje«), v vseh drugih letih pa je životaril pod tem pragom. V letih 1925/26 so se gospodarske razmere namreč normalizirale, saj so bile negativne gospodarske posledice prve svetovne vojne dokončno presežene, inflacija iz let 1923/24 pa je bila premagana (takratni mezdni zaslužek je znašal štirimestno število). Razlogi za stabilizacijo takratnega dinarja so bili v uravnoteženju proračuna in kombinaciji protiinflacijskih ukrepov, pri katerih je bila najpomembnejša okoliščina lepo vreme v Jugoslaviji. Ugodne klimatske razmere so namreč omogočile izjemno dobro žetveno letino, neugodno vreme drugod po svetu pa je prav v istem času povzročilo zelo slab pridelek, kar je omogočilo, da so celoten jugoslovanski presežek pšenice izvozili po zelo ugodnih cenah. Zato se je lahko »blaginja« za kratek čas zgodila prav v prvih letih gospodarske krize, ko je bil padec cen živil v prodaji na drobno večji od sicer nenehno padajočih nominalnih mezd. Te razmere so se radikalno zaostriale na vrhuncu gospodarske krize, ki je k nam prišla z nekajletnim zamikom. Leta 1933 je namreč delavec porabil več kot polovico povprečne mezde samo za prehranske artikle (količnik revščine: 1.99)⁸¹⁹

818 Stroški za hrano so občutno manjši od stroškov za zagotavljanje življenjskega minimuma; več o tem Kresal, *Delavstvo in njegov ekonomski položaj*, str. 48.

819 Manjši kot je količnik, večja je absolutna revščina; to razmerje (višina mezde, deljena s stroški

Prav v istem času – leta 1933, torej pravočasno (!) – so poskušali sindikati rešiti te kritične razmere z določitvijo minimalnih mezd, tj. z državno določeno mejo, pod katero tudi najmanjši mezdni prejemki nikakor ne bi smeli zdrsni. A sindikatom ni uspelo. *Uredba o minimalnih mezdah* je bila sprejeta šele leta 1937, v času, ko je gospodarstvo po končani krizi okrevalo že nekaj let in je bil primanjkljaj za pokritje minimalnih življenjskih stroškov dvomestno in ne več trimestno število kot na vrhuncu krize (gl. stolpec *Primanjkljaj*). Minimalna meza kot pravica, določena z omenjeno uredbo, je bila torej določena vsaj štiri leta prepozno in to v nominalni obliki, določeni občutno prenizko glede na takratne razmere, ko je kriza že minila. *Uredba* je namreč določila višino minimalne mezde dva dinarja na uro, kar je v resnici pomenilo razpon od 1.35 do treh dinarjev na uro.⁸²⁰ Zagotovitev minimalne mezde v navedeni višini bi imela pozitiven učinek le, če bi bila sprejeta najpozneje leta 1935, saj bi takrat koristila dobri polovici jugoslovanskega delavstva, ki je živelo v absolutni revščini, oziroma dobri četrtini slovenskih delavcev, ki so leta 1935 prejeli manj kot 1,5 dinarja na uro, kar ni zadoščalo niti za pokritje polovice dnevnega eksistenčnega minimuma za eno osebo.⁸²¹ Od tistega leta dalje so se zaradi konjunktura začele mezde poviševati že brez interveniranja države (zaradi povpraševanja po delavcih), zato je bil namen kasnejše državne intervencije z *Uredbo* drugje in ne v uzakonitvi najmanjšega, še dopustnega zaslužka.

Država je, kot rečeno, posegla v mezdni boj prepozno in na prenizki nominalni ravni. Namen njene *Uredbe* je bil avtoritarno-korporativističen. Z njo je država bistveno omejila pravice do stavk, ki so bile v času obvezne poravnave (ob sporu med delavci in delodajalci) prepovedane; pomiritev konflikta je vodil odbor, katerega predsednik je bil državni predstavnik in v tem času sindikati niso smeli stavkati. Ob tem si je država uzakonila tudi pravico, da sama izdaja kolektivne pogodbe, obvezne tako za delavsko kot tudi delodajalsko stran. Hkrati je država favorizirala tudi režimske Jugorasove sindikate (Jugoslovanski radnički savez), ki naj bi po zgledu italijanskega fašizma postali edini predstavniki delavstva.

V Sloveniji je ta pritisk na sindikate šel v enako smer kot v takratni Jugoslaviji, le da se je pri nas še dodatno zapletalo. Eden od najmočnejših slovenskih sindikatov, to je krščanskosocialistična JSZ (Jugoslovanska strokovna zveza), se je v svoji protikapitalistični in protiklerikalni usmerjenosti konfrontirala tudi z vrhom klera katoliške cerkve na Slovenskem, ki je zagovarjal fašistične korporacije in nasprotoval delavski enotnosti. Z odločilno podporo ljubljanske škofije je nato nastal profašistični sindikat ZZD (Zveza združenih delavcev), ki je konkuriral

prehrane) je za delavca najbolj neugodno leta 1933.

820 Glede na banovino, urbaniziranost in starost delavcev; več o tem Kresal, Pregled razvoja delavske zaščitne zakonodaje, str. 171.

821 Več o tem Dragoš, Politična zgodovina revščine, II., str. 184, 185.

krščanskosocialistični JSZ, se povezal z Jugorasovimi sindikati in s pomočjo oblasti uzurpiral najpomembnejšo institucijo takratnega delavskega gibanja, Delavsko zbornico. Tako je sindikatu ZZD, čeprav sprva številčno šibkejšemu od vseh drugih, uspelo vzpostaviti monopol nad sindikalističnim delovanjem s pomočjo najvišjih cerkvenih in državnih oblasti.⁸²²

Sklep: delavstvo je ves čas med vojnama živelo v absolutni revščini, v kateri je bilo mogoče preživeti le zahvaljujoč dodatnim, nemezdanim virom. Sindikati so pravočasno zahtevali zakonsko fiksiranje minimalnih mezd, ki bi bistveno ublažile revščino, a odziv države je bil prepozen, neustrezen in nevaren. Zaradi zagovarjanja avtoritarnega korporativizma so oblasti omogočile sindikalistični monopol tistemu sindikatu (ZZD), ki je imel enak interes kot obe največji oblastniški instituciji, država in Rimskokatoliška cerkev. Vsi drugi sindikati (nekatoliški kot tudi katoliški!), ki so nasprotovali avtoritarnemu korporativizmu, so bili marginalizirani. V mednarodnih razmerah, ki so nam prinesle okupacijo, je opisan razvoj dogodkov iz tridesetih let postal vžigalna vrstica za državljansko vojno.

Če odmislimo ostrino konflikta in človeške žrtve, je ta delavska zgodba enaka tisti o gnitju krompirja iz *Zgodnje Danice*. Ponovijo se trije poudarki, ki jih tudi danes (spet) težko razumemo:

- pravi vzrok pomanjkanja in latentne nevarnosti lakote, ki so ji v nereguliranem kapitalizmu izpostavljeni spodnji sloji, je **v ljudeh** in ne v stvareh (torej v interesih in konfliktnosti družbenih skupin),⁸²³
- rešitve so bile ponujene pravočasno, a jih je oblast ignorirala,
- ko je intervenirala, pa je to naredila na napačen način.

MALE ŽIVALI

Tretji primer je najnovejši, iz leta 2017. Spet imamo val delavskih stavk. Ena od temeljnih zahtev stavkovnega gibanja je tudi dvig minimalne plače, ker še vedno ne dosega niti praga revščine⁸²⁴ in to v razmerah,

822 Več o tem Prunk, *Pot krščanskih socialistov*; Stiplovšek, *Razmah sindikalnega gibanja*; Kresal, *Zgodovina kolektivnih pogodb*; Dragoš, *Politična zgodovina revščine*, I.

823 Problem pomanjkanja je bil seveda v nasprotnih interesih in konfliktnosti družbenih skupin, ne pa v tehnično-produkcijskem odnosu ljudi do stvari niti v velikosti BDP niti v premajhni dodani vrednosti itd., kar je večna mantra delodajalcev, ki jo spet ponavljajo tudi danes. – Šmuc, Te stavke so pesek v motor.

824 Gre za kriterij relativne revščine, ki je skupen vsem evropskim članicam. Po tem kriteriju so revne tiste osebe, ki živijo v gospodinjstvih, katerih dohodek je na (ekvivalentnega) odraslega člana nižji od 60 odstotkov mediane porazdelitve dohodkov, kar trenutno znaša 616 evrov na mesec. Minimalna plača znaša 614 evrov (neto), povprečna neto plača pa 1050 evrov (neto), ob dejstvu, da ima dve tretjini zaposlenih plačo, ki ne presega povprečne. Med kriznim letom 2013 in konjunktornim 2017 je povprečna plača rasla hitreje od minimalne: prva se je povečala za 64 evrov bruto oz. za 4,2 odstotka, minimalna pa za 16 evrov bruto oz. dva odstotka. Medtem se je neto čisti dobiček gospodarskih družb 17-krat povečal. – MDDSZ, Novica.

- ko je naša država ena najbogatejših na svetu (tudi članica OECD),
- ko imamo spet tako visoko gospodarsko konjunkturo, da so jo zgrešile vse ekonomske inštitucije v svojih podcenjenih napovedih, hkrati pa se nam ob tako cvetočih gospodarskih kazalcih čudijo celo v Bruslju,⁸²⁵
- ko je socialna država na Slovenskem po vseh ključnih kriterijih razvitosti pod evropskim povprečjem,⁸²⁶ vključno z najnovejšimi trendi, ki so izrazito škodljivi, čeprav so povsem neodvisni od materialnega bogastva družbe in gibanj v ekonomiji,⁸²⁷
- ko je denarna socialna pomoč (DSP) kot osnovna, temeljna pravica socialne države⁸²⁸ tako nizka, da krije samo 67 odstotkov minimalnih življenjskih stroškov.

V nadaljevanju si pogledjmo poudarek iz zadnje alineje, ki je podrobneje prikazana v tabeli 17. S pomanjkanjem in nevarnostjo lakote se v naši družbi vsakodnevno srečuje okrog 280 000 oseb (14 odstotkov prebivalstva); glede na socialno izključenost,⁸²⁹ ki je nekoliko občutljivejši kriterij, pa gre za 371 000 ljudi (dobrih 18 odstotkov). Kaj to pomeni v praksi, ilustrira sekretarka dobrodelne organizacije, Zveze prijateljev mladine (ZPM), Anita Ogulin, ko poroča o takšnih primerih:

»Redki pridejo samo prosit, večina si želi delati, zaslužiti. Ljudje ponudijo sebe, v delovno izrabo. Ja, so klici v sili, so pa tudi izhodi v sili. Na ZPM prihaja precej več žensk kot moških. Žensk, ki so pripravljene delati. Ki so pripravljene prodati svoje telo. Ki so pripravljene prodati svoje organe. Ledvice, oči, to se nam dogaja vsak teden«. ⁸³⁰

825 Celo Evropska komisija v Bruslju se čudi gospodarski rasti pri nas (po vseh ključnih kriterijih), saj jo ocenjuje na 4,7 odstotka za leto 2017, kar je skoraj evropski rekord. Po dolgem času Slovenija ni več poraženka, saj jo metaforično označujejo celo za »pravega podalpskega tigra«. – Žerjavič, Slovenija kot podalpski tiger.

826 Več o tem Dragoš in Leskošek, Slovenska smer.

827 Več o tem Dragoš, Erozijska družinske politike.

828 Z DSP se rešuje posameznike, ki so brez premoženja in so – brez svoje krivde – izpadli iz vseh drugih mehanizmov oz. načinov pridobivanja dohodka v višini, ki bi zadostoval vsaj za najnujnejše preživetje.

829 Socialna izključenost zajema osebe, ki živijo pod pragom tveganja revščine ali so resno materialno prikrajšane (ker si ne morejo privoščiti niti štirih od devetih elementarnih dobrin, kot so: redna odplačila hipoteke, najemnine ali stanovanjskih stroškov, ne zmorejo kritja stroškov ogrevanja, nakupa pralnega stroja ipd.) ali pa živijo v gospodinjstvih z zelo nizko delovno intenzivnostjo (gre za problem brezposelnosti, kjer odrasli člani gospodinjstva delajo manj kot 20 % svojega razpoložljivega delovnega časa). Več o tem Stropnik, Kazalniki.

830 Kališnik, Ko starši otroke pripeljejo v trgovino.

Tabela 17: Temeljna socialna pravica in minimalni standard(i) preživetja v Sloveniji

MINIMALNI STANDARDI PREŽIVETJA V SLOVENIJI		Minimalni življenjski stroški		Pokritost minimalnih življenjskih stroškov z DSP		
		Stroški preživetja	Dnevni strošek samo za prehrano			
DRŽAVLJANI	Odrasla oseba	1. star izračun	398 €/mesec	27 % = 3,6 €/dan	75 %	
		2. nov izračun *	442 €/mesec	27 % = 4 €/dan		
	Denarna socialna pomoč (DSP)	3. sedanja višina	298 €/mesec	27 % = 2,7 €/dan	67 %	
		4. predlog zvišanja	- vlada RS	331 €/mesec		27 % = 3,0 €/dan
			- Levica	442 €/mesec		27 % = 4 €/dan
			- male živali	500 €/mesec		27 % = 4,5 €/dan
ŽIVALI	5. oskrba malih živali: hrčkov, miši, podgan, morskih prašičkov **		4,5 €/dan	113 %		
	6. oskrba psa v zavetišču ***		14,4 €/dan	362 %		
	7. oskrba psa v pasjem hotelu		22 €/dan	553 %		
ME-TOJKI	8. oskrba prosilca za azil	59 €/mesec	27 % = 0,5 €/dan	13 %		

* Stropnik idr., *Minimalni življenjski stroški*.

** Hotel za male živali – Cenik.

*** Cenik Zavetišča Horjul – 2012 (strošek velja za psa nad 15 kg).

V prvi vrstici tabele 17 je izračun minimalnih življenjskih stroškov, ki je veljal do konca lanskega leta in predvideval, da odrasla oseba lahko preživi s 398 evri na mesec. Po tem kriteriju sedanja denarna socialna pomoč – kot edini vir preživetja brezposelne oz. dela nezmožne osebe (ki nima drugih dohodkov, premoženja oz. prihrankov) – pokriva le 75 odstotkov minimalnih življenjskih stroškov, kar pomeni, da mora tak prejemnik DSP, če hoče preživeti mesec, poiskati nepokrito četrtino svojih minimalnih stroškov drugje. Kje? Lahko prosjači pri dobrodelnih organizacijah ali pri sorodnikih in znancih (kar je malo verjetno, saj imajo najrevnejši tudi najrevnejše socialne mreže ali pa so brez njih). Tisti, ki so manj občutljivi na osebno pravico do svobode (življenja v revščini), pa lahko manjkajoča sredstva enostavno ukradejo; če pri tem niso preveč spretni, pristanejo v zaporu in se s tem znebijo stroškov za preživetje.⁸³¹ Argument za

831 Problem preživetja s krajami, vandalizmom in »prostovoljnim« bivanjem v zaporu je bil eden od glavnih razlogov, ki je leta 1989 prepričal ljubljanske mestne oblasti, da postavitve prvega zavetišča za

dekriminalizacijo te preživetvene strategije je že pred dobrimi sto leti prvi (in edini) na Slovenskem razvil Janez Ev. Krek:

»Pri komer je sila tolika, da je življenje v redni nevarnosti, si sme potrebnih stvari vzeti iz tujega premoženja, javno ali tajno in to ni ne tatvina in ne rop. /.../ Eksistenčno pravo je višje nego lastninsko; zato v skrajni sili neha dolžnost, ki jo naklada lastninska pravica.« (vse podč. Krek)⁸³²

Danes si nihče ne upa izreči česa takega. Kdor bi v javnosti ponovil Krekovo misel, bi tvegala, da ga ne bi vzeli resno ali pa bi ga razglasili za ekstremista ali vsaj za ultralevičarja – gre za posledico premika celotnega političnega spektra v desno. Ideološki učinek je zmeda pri kvalificiranju idej, saj tisto, kar je še pred drugo vojno veljalo za sredinsko pozicijo, velja danes za ultralevičarsko (najočitnejši primeri: Krek, Gosar, koncept socialne države).⁸³³

A vrnimo se k tabeli 17. V drugi vrstici je podan nov izračun minimalnih življenjskih stroškov (442 evrov), ki velja od konca lanskega leta,⁸³⁴ medtem ko višina DSP ostaja nespremenjena. Zato si prejemnik z DSP pokriva le še 67 odstotkov svojega stroška za življenjskim minimumom. Ker je takšno stanje za socialne upravičence nevzdržno in ker tako očitne erozije DSP – temelja socialne države! – ne more zanikati nobena vladna koalicija, je prišlo do dveh uradnih pobud za zvišanje DSP (tretji predlog pa je moj).⁸³⁵ Ti predlogi so v četrti vrstici. Vladni predlog zvišanja DSP (z 298 na 331 evrov), s katerim se bo vlada izdatno hvalila prav v letošnjem letu, ko so parlamentarne volitve, pomeni samo nominalno zvišanje, in to za skromnih 33 evrov. Dejansko seveda ne gre za zvišanje, ampak za zamrznitev, saj bi po tem predlogu nova DSP spet krila povsem enak odstotek minimalnih življenjskih stroškov, kot jih je že pred novim izračunom (gl. zadnji stolpec tabele). V zvezi s temi 33 evri načrtovanega povišanja se vsiljuje primerjava tudi z drugimi stroški, na primer: v Ljubljani je kazen za brskanje po smeteh predpisana v višini 800 evrov⁸³⁶ – to je več kot dve in pol DSP, oziroma, rečeno drugače, kazen je kar za 30 odstotkov večja od trenutne višine minimalne plače, kot je predpisana v Republiki Sloveniji.

Alternativni predlog za zvišanje DSP je podala parlamentarna stranka Levica. Ta se zavzema za izenačenje DSP z minimalnimi življenjskimi stroški, sicer si, logično,

brezdomce ni zgolj nepotreben strošek mestnega proračuna. Več o tem Dragoš, Vprašanje klošarjev, str. 156, 157.

832 Krek, Socializem, str. 44.

833 Dragoš, Parkirana perspektiva, str. 30; Dragoš, Demokratičnost demokracije.

834 Tu je treba poudariti, da je ta nov izračun minimalnih življenjskih stroškov narejen – nalašč – z nekaj letno zakasnitvijo, saj bi ga morali dobiti že znatno prej. Z njegovo izdelavo je vlada odlašala zato, da ji ne bi bilo treba socialnih pravic usklajevati z novim, višjim zneskom izračunanih stroškov.

835 V tabeli 17 je podan pod 4. točko, v vrstici »male živali«.

836 Zabukovec, Od revnih.

koncept socialne države ne zasluži tega imena. Bistvo te pobude je, da bi prejemniki DSP - če bi se ta res dvignila na 442 evrov - vsaj preživel, čeprav bi seveda še vedno živeli v revščini, saj bi jim do praga revščine statistično zmanjkalo še 174 evrov (kar je več kot petkratni znesek povišanja DSP po vladnem predlogu). Čeprav gre za brezupen⁸³⁷ poskus dviga DSP na dejansko mejo preživetja, je predlog pomemben, saj **je prvi v vsem času obstoja Slovenije kot samostojne države**. Kljub temu je treba opozoriti, da tudi v primeru, če bi izenačenje DSP z minimalnimi stroški bilo sprejeto, še vedno ne bi povsem odpravili pomanjkanja in nevarnosti lakote. Kajti izračun minimalnih življenjskih stroškov – čeprav je ta pri določanju višine socialnih pravic nenadomestljiv – je zgolj statistična mera, ki temelji na povprečjih. Če se politična regulacija zadovolji s tem, da DSP ne dvigne vsaj malce nad statistični izračunom minimalnih življenjskih stroškov, potem se je treba zavedati, da ima takšen pristop k definiciji temelja socialne države (vsaj) tri slabosti, ker:

- je izračun minimalnih življenjskih stroškov vselej odvisen od uporabljene metode, kar pomeni, da se lahko poljubno spreminja, saj ne izključuje arbitrarnosti ekspertov, npr. pri presoji nabora živil in drugih stroškov, ki se jih kvalificira za ne/nujne,⁸³⁸
- ker je izračun zaradi abstrakcije (trikratno) zmoten, saj ekspertna metoda napačno predpostavlja: da so dejanski uporabniki oz. upravičenci do DSP pri nakupu življenjskih dobrin enako kvalificirani (informirani) za primerjanje različnih cen živilskih artiklov kot pa vladni eksperti, ki so izračun naredili; da imajo vsi upravičenci približno enak dostop do eksistenčnih dobrin, računsko zajetih v DSP; in da so hkrati sposobni tudi optimalnega odločanja (npr. med različnimi izbirami istega artikla glede na njegovo kakovost in ceno)
- izračun zmotno predpostavlja, da imajo ljudje znotraj upoštevanih kategorij (odrasli, otroci itd.) približno enake potrebe.

Posledica teh zmot so različne stopnje težav pri posameznikih, ki so življenjsko odvisni od DSP, katerih višina je vezana na omenjen statistični prag preživetja. Res je, da ta problem v konceptu socialne politike, ki izhaja iz socialnega minimuma kot temelja socialne države, ni generalno rešljiv. Se ga pa lahko zelo enostavno reducira! Na primer z ukrepom, da višina DSP nikakor ne zdrsne pod prag minimalnih stroškov, ampak se giblje vsaj malo nad njim. Zato bi bil v zvezi z nujnim povišanjem DSP optimalen še tretji predlog iz vrstice štiri, ki je vezan na kriterij preživetja malih živali, to je hrčkov, miši, podgan in morskih prašičkov.

⁸³⁷ Ta predlog je Levica vložila v parlamentarno proceduro kljub temu, da je predlagatelj (skupaj z vso ostalo strokovno javnostjo) vnaprej vedel, da bo predlog s strani vladne koalicije zavržen, kar se je tudi zgodilo. Gl. odgovor vlade RS na poslansko pobudo Mihe Kordiša, z dne 13. 11. 2017, številka dokumenta: 00105-21/2017/5.

⁸³⁸ V socializmu so sprva bili v »živilski košarici« predvideni tudi stroški za cigarete.

Kajti danes je mesečni strošek oskrbe malih živali (135 evrov) kar za 13 % višji od uradnega izračuna prehrabene košarice za moškega v starosti 19–65 let (119,3 evra), po cenah v letu 2016.⁸³⁹ Po omenjenem kriteriju malih živali, če bi veljal tudi za ljudi, bi znašala DSP 500 evrov,⁸⁴⁰ kar bi bilo še vedno za 116 evrov pod pragom revščine, a bi zato DSP ustrezala ekvivalentu 113 odstotkov minimalnih življenjskih stroškov (namesto 67 odstotkov, kot velja sedaj).

Če bi sodobna socialna politika pri nas hotela bistveno zmanjšati nevarnost pomanjkanja in lakote med tistimi 14 odstotki slovenskega prebivalstva, ki živi v revščini, bi morala vsaj pri tako temeljni pravici, kakršna je DSP, upoštevati kriterij preživetja malih živali, saj jim gre pri nas bolje kot omenjenim 14 odstotkom prebivalstva. Na kriterij malih živali se sklicujem zato, ker si velikih ne moremo privoščiti (kar je vidno iz vrstice šest in sedem pri oskrbi psa, da o konjih sploh ne govorimo). Za kako resen problem gre pri našem konceptu socialne države, se še bolj vidi iz zadnje vrstice o metojkih.⁸⁴¹ V Sloveniji so to begunci, prisilci za azil. Za strošek oskrbe prosilca za azil je namenjenih pičlih 59 evrov, kar je znesek, ki krije le 13 odstotkov minimalnih življenjskih stroškov. Torej, če komu rečete, da se z njim ravna kot s psom, bi bila to v Sloveniji pohvala in ne žaljivka. Kajti psom gre bolje.

Eno od meril socialne deprivacije gospodinjev so tudi stroški za energijo (elektriko, plin in druga goriva, nujna v stanovanjih), kjer imamo prav tako neugodno sliko in to z negativnim trendom, kot je razvidno iz tabele 18.

839 Stropnik idr., *Minimalni življenjski stroški*, str. 3.

840 Če bi dnevni strošek, potreben za oskrbo malih živali – to je 4,5 evra – predstavljal 27 odstotkov dohodka odrasle osebe, kolikor ga ta potrebuje samo za hrano (kot predvideva izračun minimalnih življenjskih stroškov), potem bi višina mesečne DSP morala znašati 500 evrov. Ne pozabimo, da bi bilo to smiselno, pravično in povsem izvedljivo, saj realizacija tega predloga ni odvisna od kondicije gospodarstva niti od velikost BDP (bi pa seveda ob tem morali zvišati minimalno plačo vsaj na 700 evrov, kot to predlaga Levica).

Šele v primeru, če bi šli z aplikacijo »živalskega« kriterija naprej in vzeli za osnovo DSP oskrbo psa, šele potem bi zašli v prevelike številke. Npr.: če bi se odločili za DSP v višini, kjer bi dnevni strošek oskrbe psa v zavetišču (14,4 €) predstavljal 27 odstotkov prejete pomoči, ki se porabi samo za prehrano odraslega človeka, potem bi mesečna velikost DSP morala znašati kar 1600 evrov; v tem primeru bi DSP namesto 67 odstotkov minimalnih življenjskih stroškov, kot jih krije danes, krila kar 362 odstotkov. Ta primer navajam za lažje razlikovanje pretiravanja (oskrba psa) od optimalnega predloga (male živali) in od minimalnega, a še koristnega predloga (Levice).

841 Metojk je bila oznaka za priseljence v Atenah, ki so bili brez političnih pravic, čeprav ne tudi brez civilnih (bili pa so svobodni, lahko so se ukvarjali s trgovino, obrtni, so pa plačevali nekoliko višje davke). V sodobnosti pa so metojki pogosto brez vsakršnih pravic. Zato nekateri z istim izrazom označujejo tiste kategorije tujcev, ki so v imigrantski družbi brez statusa državljanstva, in sicer zato, ker zanje sploh ni bil predviden ali pa jim je bil celo prepovedan (npr. begunci). V sodobnih demokratičnih družbah je to pogost in težko rešljiv problem. Več o tem Kymlicka, *Sodobna politična filozofija*, str. 501 sl.

Tabela 18: Povprečna razpoložljiva sredstva gospodinjstev, porabljena za elektriko, plin in druga goriva v stanovanjih – primerjava po kvintilih (SURs, 2017)

SURS (%)	2000	2008	2015	Energetska revščina*
SKUPAJ	6,7	6,6	6,7	ne
1. kvartil	13,1	15,1	17,7	DA
2. kvartil	9,1	10,2	10,1	DA
3. kvartil	7,6	7,9	7,7	
4. kvartil	6,5	6,0	5,9	ne
5. kvartil	4,3	4,1	4,0	

* Evropska opredelitev energetske revščine: nad 10 % družinskega proračuna za stroške energije, porabljene v gospodinjstvu (torej brez stroškov prevoza).

Če pogledamo vsa gospodinjstva skupaj, ostaja delež energetskih stroškov v njihovem (družinskem) proračunu enak; kljub minuli ekonomski krizi se ni bistveno spremenil. V primerjavi s predkriznim obdobjem (2008) se je povečal zgolj za desetinko odstotne točke in se s tem vrnil na raven izpred petnajstih let. Povsem drugačno sliko dobimo s primerjavo kvartilov. Dvajsetim odstotkom gospodinjstev z najnižjimi dohodki (1. kvartil) so se od leta 2000 stroški za energijo povečali kar za dobrih 35 odstotkov (oz. za 4,6 odstotne točke). Drugo največje povečanje je pri gospodinjstvih drugega kvartila, ki morajo za energetske stroške nameniti 11 odstotkov večji delež svojih sredstev kot leta 2000. Tretjemu kvintilu so se stroški povečali enako kot v povprečju vsem gospodinjstvom, torej minimalno, medtem ko so se stroški najvišjim dvem kvintilom zmanjšali. Če upoštevamo evropsko merilo, da v energetske revščini živi tisti, ki za energijo (porabljeno v stanovanju, torej brez prevoza) plačuje več kot desetino sredstev, s katerimi razpolaga, potem vidimo, da najrevnejših 20 odstotkov gospodinjstev živi v energetske revščini ves čas, vsaj od leta 2008 pa je v energetske revščino dodatno zdrsnil tudi 2. kvartil, skupaj torej 40 odstotkov slovenskih gospodinjstev.

SKLEP

Pomanjkanje in tveganje lakote sta ena najlažje rešljivih problemov, če nanju pogledamo z vidika ekonomije. Slovenija je po vseh kriterijih tako razvita in bogata družba, kot ni bila še nikoli v zgodovini, spadamo tudi med najbogatejše države sveta. Zato ne drži, da bi morali več ustvariti, da bi lahko več dali revnim. To ni držalo niti v prvi obravnavani zgodbi iz sredine 19. stoletja, ko so bile materialne razmere, ki jih je ustvarjalo predmoderno kmetijstvo, neprimerno

slabše od današnjih. A celo takrat se je že opozarjalo, da je problem pomanjkanja in lakote pravzaprav problem družbenih odnosov (ne pa produkcije v tehničnem smislu). Problem je bil in je še vedno enak – preraščanje od tistih, ki imajo (preveč), k onim, ki so brez vsega. Tudi nimamo prav nobenih razlogov, da se problemu izmikamo z neskončnimi vprašanji na temo *kako*, torej v smislu takšne ali drugačne izvedbe. Zlasti ne danes, ko razpolagamo z neizmernimi tehnično-informacijskimi zmožnostmi, ko imamo kljub vsem neoliberalnim eksperimentom še vedno kar solidno javno infrastrukturo socialnega sektorja, vsekakor pa dobro kvalificirano osebje in v primerjavami z drugimi postsocialističnimi državami tudi najdaljšo tradicijo temeljnih socialnih ustanov. Ne pozabimo, da smo že pred drugo svetovno vojno imeli tudi izumitelja najpomembnejše družboslovne inovacije 20. stoletja, to je socialne države. Na Slovenskem je bil to Andrej Gosar in to v enakem času, kot so koncept socialne države razvili tudi Skandinavci. Od kod torej težave pri odpravljanju pomanjkanja?

Problem je v interesih in političnih elitah, ki zanemarjajo omenjeno vprašanje. Zato se zdi, sodeč po primerih, obravnavanih v tem prispevku, kot da se nismo premaknili nikamor. Vsi trije primeri – tako tisti iz *Zgodnje Danice*, primer z minimalno mezdo izpred druge vojne kot tudi današnji primer okrog socialnih pomoči – imajo tri skupne značilnosti. Pomanjkanje kvalificirajo za družbeni problem, izpostavljajo odgovornost oblasti, ob tem pa prihaja do napačnih rešitev. Kaj storiti? V družboslovju bi morali bolj izkoristiti dejstvo, na katerega opozarjata Stark in Bainbridge,⁸⁴² da preteklosti ne moremo spremeniti, a jo lahko spoznavamo, medtem ko prihodnosti ne moremo spoznati, a lahko nanjo vplivamo.

---

842 Stark in Bainbridge, *Teorija religije*, str. 326.